

VJERSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE – ANGAŽIRANA SUODGOVORNOST ZA ČOVJEKA

Usudio bih se ustvrditi da s ovom (1990.) i sljedećom godinom započinje nova etapa na području vjerskog odgoja i obrazovanja u nas. Nije, doduše, trenutak za „prorokovanje“ na koji će način – nakon dostatne vremenske distance – biti razmeđene pojedine veće i manje etape u razvitku naše poslijeratne kateheze i našega vjerskog odgoja i obrazovanja općenito, ali se već sada s dovoljno sigurnosti mogu naznačiti neki vremenski razmaci koje prepoznajemo kao posebne velike etape. Ja bih u ovom trenutku u tom smislu samo podsjetio na činjenicu da je oko 1950., dakle pred četrdeset godina, vjerski odgoj i obrazovanje bio definitivno uklonjen iz naših škola, a da se sada stvaraju potrebni uvjeti da on uskoro ponovno, ali na nov način – obogaćen našim specifičnim iskustvom župnog vjeronauka, kojega se ni u kojem slučaju ne želimo odreći – uđe ne samo u školske prostorije nego i u cjelokupan naš odgojno-obrazovni školski sustav.

Tema moga izlaganja – „**VJERSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE – ANGAŽIRANA SUODGOVORNOST ZA ČOVJEKA**“ – zapravo izriče tvrdnju da *vjerski odgoj i obrazovanje treba biti u službi što autentičnijeg i što uspjelijeg čovjekova života*.

Tu ću tvrdnju nastojati obrazložiti u *prvom dijelu* predavanja. – U *drugome dijelu* nastojat ću pokazati preko kojih se *tipova/modela vjerskog odgoja i obrazovanja u našim novim društvenim prilikama* može ostvarivati ta angažirana suodgovornost za čovjeka. S obzirom na izraz „*vjerski odgoj i obrazovanje*“, radi našega daljnjeg što boljeg razumijevanja, napomenuo bih ovo:

– on obuhvaća onaj specifični odgoj i obrazovanje u kršćanskoj vjeri, koji nazivamo *katehezom*, odnosno župnim vjeronaukom;

– no, taj izraz također obuhvaća i onaj oblik vjerskog odgoja i obrazovanja koji se u zapadnoeuropskim zemljama ostvaruje kao poseban školski predmet pod različitim nazivima, a koji mi u sadašnjim našim raspravama imenujemo *vjerskom kulturom u školi kao poseban predmet* (tj. stanovitim oblikom „školskog vjeronauka“).

– u ovom izlaganju izrazom „*vjerski odgoj i obrazovanje*“ obuhvaćam također oblik *vjerske (religijske/religiozne) kulture* koji se stječe ili bi se trebao stjecati u sklopu različitih društveno-humanističkih školskih predmeta te preko različitih društvenih medija (osobito preko tiska, radija i televizije).

VJERSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE U SLUŽBI ŠTO AUTENTIČNIJEG I ŠTO USPJELIJEG ČOVJEKOVA ŽIVOTA

Tu glavnu tezu mojega izlaganja nastojat ću obrazložiti postavljanjem i kraćim obrazlaganjem nekoliko daljih tvrdnji/teza.

Nema „neutralnog“, neangažiranog odgoja i obrazovanja

Nema autentičnog odgoja i obrazovanja, pa ni vjerskoga, koji ne bi bio angažiran. Zato što je u takvu odgoju i obrazovanju riječ o suodgovornosti za čovjeka u različitim dimenzijama njegova pojedinačnog i zajedničkog života. Zapravo, riječ je o pridonošenju čovjekovu što kvalitetnijem „oblikovanju“ (koje uključuje i „samooblikovanje“) u ISTINI, SLOBODI I LJUBAVI.

Naime, na području našega *traganja za istinom*, našega nastojanja da se različitim putovima *približavamo istini*; na području našega *izabiranja životnoga puta*, tj. na području naše *slobode*; i na području naše *ljubavi*, tj. našega *životnoga predanja* onome što sačinjava *najdublji smisao našega života* – ne možemo biti *neangažirani*. A u odgoju i obrazovanju o tome je riječ. Zato, ako se „bavimo“ odgojem i obrazovanjem onih koji su nam povjereni da im na taj način budemo *pratioci* i *svjedoci* u njihovu putovanju prema većoj ISTINI, SLOBODI I LJUBAVI – ne možemo u tome svome „poslu“ biti „neutralni“, „neangažirani“.

Tu bih također istaknuo da se *Crkva*, po najdubljoj svojoj biti osjeća *pozvanom* da svoje *dijakonijsko poslanje*, svoje *služenje*, svoju *djelotvornu ljubav* ostvaruje *evangelizacijom* shvaćenom kao nadahnjivanje i prožimanje evanđeoskim duhom/dahom *cjelokupne kulture*, tj. različitih *kulturalnih očitovanja čovjekova* pojedinačnog i zajedničkog života.¹ To je *glavni razlog* zašto i *naša Crkva* u sadašnjim novim društvenim prilikama nastoji temeljito razmisliti o tome na koji način treba i može biti *suodgovorno angažirana* u *školskom* odgoju i obrazovanju te u javnim *medijima* komuniciranja.²

U odgoju i obrazovanju shvaćenom kao stvaralački komunikacijski čin nema mjesta indoktrinaciji i ideologizaciji

Podsjećam najprije na temeljno polazište svakoga kvalitetnog odgoja i obrazovanja: odgoj i obrazovanje, općeljudski i vjerski, treba shvaćati i ostvarivati kao stvaralački komunikacijski čin/proces u kojemu su svi – i odgajanci (učenici) i odgojitelji (učitelji) – pozvani na osobno i kreativno izricanje sebe te na uspostavljanje što kreativnije i kvalitetnije komunikacije s drugim i sa svime što postoji.³ U tako shvaćenom i ostvarivanom od-

1. Usp. temeljni katehetski dokument biskupa Jugoslavije „*Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri*“ (RNE), Kršćanska sadašnjost (KS), Zagreb, 1983, br. 38. – Usp. također Josip BARICEVIĆ, *Kateheza kao trenutak inkulturacije*, u *Bogoslovska smotra* (BS), Zagreb, LV, 3–4/1985, str. 425–429 (s popratnim bilješkama).
2. O teološko-eklezijalnom i antropološko-pedagoškom utemeljenju školskog vjerskog odgoja i obrazovanja (školske vjerske nastave, školskog vjeronauka) usp. npr. Flavio PAJER, *Insegnamento della religione*, u *Dizionario di catechetica*, Editrice ELLE DI CI (LDC), Leumann (Torino), 1986, str. 349–352. – Hrv. verziju te leksikonske jedinice (*Religijska nastava*) v. u *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Katehetski salezijanski centar (KSC), Zagreb, 1991, str. 649–653
3. Naši su biskupi zato u svom dokumentu *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri* (1983) istaknuli: „Mogli bismo reći da se krajnji cilj vjeronaučnog odgoja i obrazovanja sastoji u razvijanju sposobnosti vjeroučenika za uspostavljanje istinskih odnosa sa sveukupnom stvarnošću: istinskog odnosa prema cjelokupnoj vlastitoj duhovno-tjelesnoj stvarnosti, istinskog odnosa u životu i radu s drugima, istinskog odnosa prema svijetu i, osobito, istinskog vjerničkog odnosa prema Bogu.“

goju i obrazovanju, općeljudskom i vjerskom, nema mjesta indoktrinaciji i ideologizaciji.

Za vjerski odgoj i obrazovanje – i u crkvenoj zajednici i u školi – to konkretno znači da on ne smije biti nasilno nametanje nekoga krutog i jednostranog idejnog i vrijednosnog sustava, nego nenametljiv i prirodan susret s vjerom kao sastavnicom čovjekova života i sastavnicom kulturalnog očitovanja toga života. Vjerski odgoj i obrazovanje treba ostvarivati kao nenametljivu i kreativnu ponudu *životnoga puta*.⁴

Možemo reći da nam je život autentičan i da smo „uspjeli” u životu ako smo uspjeli u LJUBAVI

Mogli bismo, naime, reći da je *glavni cilj* svakoga odgoja i obrazovanja – pomoći čovjeku *istinski živjeti*. Pomoći djetetu, pomoći mladom, odraslom i starijem čovjeku da „*usprije*” u životu, da ostvari *što puniji život*.

No, postavlja se pitanje: što zapravo znači *uspjeti u životu*? Jedan od odgovora na to pitanje vrlo je kratak: život nam je uspio ako smo „*uspjeli*” u LJUBAVI. Ako smo „*uspjeli*” da *zlo* i *smrt* ne budu konačna riječ našega življenja, nego da *zlo* i *smrt* budu prevladavani *djelotvornom snagom ljubavi* i time „*pretvoreni*” u život.

To vrijedi za naše „obično” ovozemaljsko gledanje – usprkos neminovnoj i razornoj snazi zla i smrti kojoj smo svi izloženi. A gledajući očima vjere, smijemo reći da su *Božja ljubav* i *naš odgovor na nju* ona djelotvorna snaga koja nas „*rađa*” na *nov život*, na suživot u neizrecivu zajedništvu ljubavi s Bogom.⁵

O odnosu SLOBODE i MILOSTI kao o odnosu SLOBODE i LJUBAVI u vjerskom odgoju i obrazovanju

U ovom kontekstu također smatram potrebnim podsjetiti na činjenicu da mi, u konačnici, *ne možemo* nekome *dati vjeru* vjerskim odgojem i obrazovanjem. Mi možemo samo pomoći stvarati uvjete za primanje *vjere* kao neiskaziva *dara* Božje i naše međusobne ljubavi.

4. O opasnosti nove *indoktrinacije* i *ideologizacije* uvođenjem vjerske kulture (vjeronauka) u školu, ove je godine u stručnim raspravama i našim medijima bilo vrlo mnogo riječi. Osobno sam svoje mišljenje o tome izrazio u različitim priložima. Navodim neke od njih: *Religiozna kultura u školi – novi predmet ili...?*, u *Školske novine*, Zagreb, XLI, 21 (1989), str. 10; *Nenametljiv susret s vjerom*, u *Danas*, Zagreb, IX (437), 3. 7. 1990, str. 75; *Vjeronauk se vraća u školske klupe*, u *Vjesnik*, LI (15386), 21. 7. 1990, str. 2; *Jesmo li spremni za susret vjere i škole?*, u *Glas koncila*, Zagreb, 34 (1990), str. 4, 35 (1990), str. 4, 36 (1990), str. 4; *Vjeronauk je u školi*, u *Kana*, XXI (228), rujan 1990, str. 4–5; *Religijska ili vjerska kultura?*, u *Danas*, Zagreb, IX (448), 18. 9. 1990, str. 36; *Vjeronauk – Bog pred školom*, u *Svijet*, Zagreb, br. 19, 21. 9. 1990, str. 8–11.

Usp. također *Promemorija o religioznoj kulturi u školi i društvenim medijima*, koju je desetero potpisnika iz Komisije KV BKJ za katehetski plan i program i s Katehetskog instituta KBF-a u Zagrebu (J. Baričević, A. Hobljaj, A. G. Šabić, M. Mataušić, M. Pranjić, M. Šimunović, T. Trstenjak, V. Badurina, V. Bajsić i J. Mamić) uputilo 20. lipnja 1990. Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Hrvatske. Promemorija je objavljena u *Glasu koncila*, Zagreb, br. 33, 19. 8. 1990, str. 4, u *AKSI*, Zagreb, 23. 8. 1990, te u časopisu *Kateheza*, KSC, Zagreb, XII, 4 (1990), str. 29–32. – U spomenutom broju časopisa *Kateheze* objavljeni su *prilozi brojnih autora* i nekoliko crkvenih institucija/instanci koji su tijekom 1990. sudjelovali u raspravama o religioznoj/religioznoj kulturi i vjeronauku u školi.

5. Usp. J. BARIČEVIĆ, *Obnova religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi*, u *BS*, Zagreb, LIV, 1/1984, osobito str. 49–50. – Kako je takav pristup cjelokupnom životu „utjelovljen” u našim suvremenim vjeronaučnim udžbenicima, usp. npr. u J. BARIČEVIĆ – Ana ZELIĆ, *Put u slobodu*, Katekizam 6, KS, Zagreb, 1984, osobito str. 13 u tekstu „Uspjet ćemo u zajedničkom životu ako...”.

U vjerskom odgoju i obrazovanju treba, dakle, trajno imati na umu da je tu, u biti, riječ o odnosu *slobode* i *milosti*, o odnosu Božje i naše *slobode* i *ljubavi*.⁶

TIPOVI (MODELI) VJERSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA U NAŠIM NOVIM PRILIKAMA

Riječ je o različitim tipovima/modelima vjerskog odgoja i obrazovanja kojima Crkva, škola i javni mediji – u našim novim društvenim prilikama – mogu ostvarivati svoju zauzetu suodgovornost za promicanje duhovnih vrijednosti u svih pripadnika našega društva, osobito u naših mlađih naraštaja.

Te smo različite tipove/modele vjerskog odgoja i obrazovanja već naznačili:

– Župni vjeronauk i drugi oblici evangelizacijsko-katehetskih susreta u crkvenim/župnim zajednicama.

– Religijska/religiozna (vjerska) kultura u školi: i to samo kao poseban aspekt, poseban vid koji je ugrađen u različite školske predmete (odgojno-obrazovna područja); ili pak kao poseban školski predmet (stanovit oblik „školskog vjeronauka”).

– Religiozna kultura u društvenim (javnim) medijima.

Prije nego prijeđemo na prikaz pojedinih naznačenih tipova/modela vjerskog odgoja i obrazovanja, smatram korisnim iznijeti nekoliko napomena o njihovu razvrstavanju.

1) Takvo je razvrstavanje (podjela) tipova vjerskog odgoja i obrazovanja za naše prilike velikim dijelom više *projekt* (zamišljaj) negoli već *postojeća stvarnost*. Ona je rezultat vrlo živih rasprava *posljednjih pola godine* o vjerskom odgoju i obrazovanju, odnosno religioznoj (vjerskoj) kulturi, u našim najnovijim prilikama: neposredno *prije, tijekom* i neposredno *poslije* velikih *društvenih promjena* koje se u nas događaju i koje će se, nadamo se, nastaviti još korjenitije događati.⁷

Zato ovo moje izlaganje (razmišljanje) treba u prvom redu shvatiti kao *ponudu*, kao *prijedlog* za daljnju još temeljitiju *raspravu*. Da bismo takvom raspravom zajednički mogli ne samo onima koji o tome odlučuju na najvišim razinama crkvenih i prosvjetnih državnih vlasti, nego i mnogima drugima kojih se to tiče i koji – u okviru svojih odgovornosti – o tome trebaju i razmišljati i suodlučivati. Među takve, koji o tome trebaju na svoj način *suodlučivati* pripadaju i naši *pastoralni djelatnici* sa svojim *župnim zajednicama*, osobito s *roditeljima* koji su zapravo najpozvaniji da odlučuju o odgoju i obrazovanju svoje djece.

2) O izrazu „*vjerski odgoj i obrazovanje*” i o izrazu „*religiozna ili vjerska kultura*” još bih napomenuo, sažimajući ono što sam na sličan ili nešto drugačiji način već rekao:

– Ta dva izraza možemo uzeti, kao vrlo široke pojmove, u vrlo sličnom ili čak u *istom značenju*.

– Dakle, i izrazom „*religiozna/vjerska kultura*”, kao i izrazom „*vjerski odgoj i obrazovanje*” možemo istodobno označiti: *katehezu* (ili župni vjeronauk) u njezinu najspeci-

6. Usp. J. BARIČEVIĆ, *Vjernički rast odraslih i njihovo osposobljavanje u vjeri*, u *Odgoj i predanje vjere*, Zbornik radova XV. i XVI. Katehetske ljetne škole (KLJS) Šibenik 1986 – Šibotica 1987, KS, Zagreb, 1989, osobito str. 259.

7. U uvođenju religiozne/religijske kulture u školu i društvene medije, u stručnim se i službenim crkvenim krugovima (osobito katoličkim) intenzivnije počelo razmišljati i raspravljati već krajem prošle (1989) i početkom ove (1990) godine. Među glavne inicijatore i najangažiranije sudionike rasprava o toj problematici pripadaju Katehetski institut Katoličkog bogoslovnog fakulteta (KBF) u Zagrebu i Komisija Katehetskog vijeća BKJ za katehetski plan i program.

fičnijem značenju; zatim *školsku vjersku kulturu* kao poseban *školski predmet* i kao *poseban aspekt različitih školskih predmeta*; i, konačno, *religioznu kulturu* koja se prenosi mas-medijima i drugim medijima.

– To zapravo znači da mi u ovom našem kontekstu *religioznu kulturu* shvaćamo istodobno kao *religiozne sadržaje* te kao *proces religioznog kultiviranja*, tj. kao proces usvajanja vjerskih sadržaja i kao proces njegovanja i trajnog sazrijevanja čovjekove duhovno-vjerničke dimenzije.

3) Napominjem također da u ovom izlaganju puštam po strani religijski/religioznu kulturu (vjerski odgoj i obrazovanje) koja se može stjecati preko javnih (društvenih) medija.

Župni vjeronauk i drugi oblici evangelizacijsko-katehetskih susreta u crkvenim zajednicama

Župna je zajednica, osobito u našim prilikama, jedno od najprirodnijih mjesta gdje se vjera može *učiti*, *slaviti* i *živjeti*. Zato ni jedan drugi oblik/tip vjerske kulture (vjerskog odgoja i obrazovanja) ne smije dovesti u pitanje župni vjeronauk (župnu katehezu). Zato što se takvim vjeronaukom na poseban način ostvaruje intenzivno spoznajno, doživljajno i djelatno uvođenje u vjeru i različite oblike života konkretne crkvene (župne) zajednice.

Župni će vjeronauk (kateheza), odnosno vjeronauk (kateheza) u crkvenim zajednicama, morati u našim novim prilikama doživjeti *temeljitiye promjene*. To će biti potrebno osobito zato što je taj vjeronauk u posljednjih četrdeset godina (nakon uklanjanja vjeronauka iz naših škola oko 1950.) i istodobno *sadržavao* (ili je trebao sadržavati) *program školske vjerske kulture* („školskog vjeronauka“) i program župne/crkvene *kateheze* shvaćene u njezinu specifičnom užem smislu. To je bilo prijeko potrebno jer je *crkvena zajednica* (uz obitelj) bila gotovo *jedino mjesto* vjerskog odgoja i obrazovanja.⁸

Korjenito preoblikovanje crkvenog/župnog vjeronauka (kateheze) bit će potrebno ostvariti u nekim temeljnim ciljevima i sadržajima, ali i u nekim metodičko-medijskim, tj. komunikacijskim pristupima. No, o tome će još biti riječi u obrazlaganju postavke o odnosu župnog/crkvenog vjeronauka i školske vjerske kulture („školskog vjeronauka“).

Ipak, ovdje bih već istaknuo, odnosno izrazio svoju želju i nadu, da će naša crkvena/župna kateheza ubuduće imati još mnogo više šanse da bude ono što bi ona po svojoj glavnoj svrsi trebala biti: *uvođenje u vjeru i život konkretne vjerničke zajednice*.⁹

U ovom bih kontekstu također izrazio nadu da ćemo ubuduće svi zajedno još mnogo bolje i djelotvornije shvatiti da u evangelizacijsko-katehetskom djelovanju crkvene zajed-

8. Otuda i teškoće, bolje reći nesporazumi, naših brojnih kateheta u radu s novim vjeronaučnim udžbenicima (npr. s *Pozvani na gozbu*, *Podimo zajedno*, *Put u slobodu* i *Snagom Duha*). Mnogi su od njih, naime, htjeli učiniti nemoguć posao: željeli su u 20–30 sati (a neki čak u 10–15 sati „kampaškog“ vjeronauka) godišnje završiti program za koji bi, u normalnim prilikama, bilo potrebno 50–60 sati „školskog“ i prosječno 1 sat „župnog“ vjeronauka). Autori novih „katekizama“ svjesno su ponudili vjeronaučni program za normalne prilike, očekujući da će katehete u svojim konkretnim prilikama morati izvršiti prijeko potreban izbor (u koji je bilo nužno unijeti bar neke bitne elemente vjerskog odgoja i obrazovanja koji su u mnogim demokratskim zemljama uvršteni u školski vjeronauk).

9. Vrlo će zanimljivo biti proučiti naše novije vjeronaučne udžbenike/katekizme pod vidom razvrstavanja tema/sadržaja i metodičkih (komunikacijskih) pristupa koji bi više odgovarali „župnoj katehezi“ odnosno „školskom vjeronauku“.

nice *prioritet* moraju imati *odrasli* i *mladi*, osobito njihov trajni rast u vjeri te njihovo osposobljavanje da drugima pomognu u trajnom vjerničkom sazrijevanju.¹⁰

Vjerska (religijska/religiozna) kultura kao sastavni dio nekih školskih predmeta

Riječ je o ugrađivanju vjerske (religijske/religiozne) kulture, kao posebnih aspekata (vidova) u različite školske predmete, odnosno u pojedina odgojno-obrazovna područja. I to kao *obvezatan „minimum“* za sve: od predškolskog odgoja do kraja visokoškolskog odgoja i obrazovanja.

Hrvatsko ministarstvo prosvjete i kulture – u suradnji sa stručnjacima – već sada radi na tome da se najprije iz školskih programa i udžbenika uklone sadržaji koji su na negativan ili iskrivljen način iznosili činjenice ili tumačenja o vjeri, o Crkvi i drugim vjerskim zajednicama. A tijekom ove i tijekom sljedećih nekoliko godina posebna će se briga posvetiti uvođenju religiozne (vjerske) dimenzije kao sastavnog dijela pojedinih školskih predmeta u osnovnim, srednjim i visokim školama.

Odgovarajuća vjerska kultura trebala bi biti ugrađena u sve školske predmete koji to po svojoj naravi traže. To su osobito tzv. društveno-humanistički predmeti, tj. oni predmeti koji se bave čovjekom i ljudskim društvom. Među takve predmete pripadaju, na primjer: hrvatski jezik i književnost; likovna, glazbena, scenska, filmska i druge umjetnosti; povijest, psihologija, sociologija, filozofija, znanosti o religiji; i mnogi drugi predmeti (osobito na različitim višim i visokim učilištima). – Vjerska kultura trebala bi također biti ugrađena i u predškolski odgoj u one vidove toga odgoja kamo ona po svojoj naravi pripada.

Očito, prisutnost vjerskih sadržaja u pojedinim školskim predmetima – kako smo to već istakli – ne smije biti ostvarivana i doživljavana kao „indoktrinacija“ i „ideologizacija“.

Ne možemo ovdje konkretnije govoriti o religijskim/religioznim sadržajima koje bi, kao obvezatan „minimum“, trebalo ugraditi u cjelokupan naš novi odgojno-obrazovni školski sustav. Ne možemo konkretnije govoriti ni o komunikacijskim (metodičko-medijskim) pristupima tim sadržajima.

Međutim, korisno je i potrebno bar podsjetiti na *neka pitanja* te iznijeti neke *sugestije* za njihovo što brže i što djelotvornije rješavanje:

– U izradbi koncepcije i programa takve religijske/religiozne kulture te u izradbi udžbenika u koje će biti potrebno ugrađivati različite aspekte takve kulture, treba uvažavati – osobito u našem multikulturalnom društvu – načela *interkulturalnog* i *transkulturalnog pristupa* u odgoju i obrazovanju. To, među ostalim, znači da u pojedine predmete (odgojno-obrazovna područja) treba ugrađivati one aspekte religijske/religiozne dimenzije koji pridonose upoznavanju, čuvanju i razvijanju vlastitog te upoznavanju i poštivanju tuđeg religiozno-kulturnog identiteta. Osim toga, oni trebaju pridonijeti *prepoznavanju* onoga što je *zajedničko* pripadnicima različitih religiozno-kulturnih modela mišljenja, osjećanja i življenja.¹¹

10. U nas se – slično kao i u svijetu – već dugo (bar na teorijskoj i načelnoj razini ističe da *odrasli* imaju *prednost* u evangelizacijsko-katehetskom djelovanju crkvene zajednice. O tome svjedoče osobito *naše katehetske ljetne škole* (već od II. KLJŠ u Splitu 1972). To su posebno istaknuli naši biskupi u dokumentu RNE (osobito br. 60). Međutim, u praktičnom ostvarivanju tih teorijskih i načelnih stajališta nismo otišli naročito daleko (uostalom, slično kao i u najvećem dijelu drugih zemalja).

11. Potrebu da se načela *intelektualnog pristupa* uvažavaju u vjerskom odgoju i obrazovanju posebno

– U izradbi koncepcije, programa, udžbenika i drugih medija za takvu religijsku/religioznu kulturu, posebnu brigu treba voditi o *predmetnoj „čistoći“*. To znači: religioznoj je dimenziji u pojedinim predmetima (odgojno-obrazovnim područjima) mjesto tamo gdje ona sasvim prirodno pripada kao sastavnica čovjekova života odnosno kao sastavnica kulturalnog očitovanja toga života, koju trebaju upoznati svi sudionici školskog odgoja i obrazovanja.

– Iz naznačenoga slijedi da se pred nama (pred „crkvenim“ i „svjetovnim“ stručnjacima te pred djelatnicima „praktičarima“ u odgoju i obrazovanju) otvaraju *velike mogućnosti* i postavljaju *velike zadaće za interdisciplinarnu i interkonfesionalnu timsku suradnju*: u izradbi koncepcije, programa, udžbenika i drugih medija te u praktičnom ostvarivanju takve vjerske (religijske/religiozne) kulture.¹²

Vjerska kultura kao poseban školski predmet (kao „vjeronauk u školi“, „školski vjeronauk“)

O takvu tipu vjerske kulture u sadašnjim raspravama ima najviše pitanja, nedoumica, nesporazuma. Mnogo pitanja ima i o *nazivu*, i o *sadržaju* i o *naravi* toga predmeta. Svakako, čini se da smijemo ustvrditi da nadležne prosvjetne i crkvene/vjerske vlasti u Hrvatskoj, zajedno sa stručnjacima, žele i već sada rade na tome da se što prije izradi program vjerske kulture odnosno „vjeronauka“ kao posebnog školskog predmeta u osnovnim i srednjim školama. Taj bi predmet bio uveden kao sastavni dio školskoga odgojno-obrazovnog programa, i to čim se procijeni da za to postoje stvarne mogućnosti. To bi se moglo ostvariti, bar u nekim sredinama, po mojoj prosudbi, do dvije-tri godine, jer se možemo nadati da bi do tada mogli biti izrađeni prikladni programi i udžbenici za školsku vjersku kulturu kao poseban predmet te da bi se do tada mogao osposobiti mnogo veći broj nastavnika za vođenje satova iz tog predmeta.

Razmišlja se također o tome da bi se do dvije-tri godine mogla i u predškolski odgoj uvesti vjerska kultura kao posebno odgojno-obrazovno područje, i to u obliku predškolskog vjerskog odgoja.

Vjerska kultura kao poseban predmet u osnovnim i srednjim školama zamišlja se kao izborni predmet koji postaje obvezatnim nakon njegova izbora između dva ili više izbornih predmeta. Isto bi tako vjerski odgoj u predškolskom odgoju bio izborni odgojni područje. – O izboru vjerskoga odgoja u dječjem vrtiću te o izboru vjerske kulture u osnovnim školama odlučivali bi roditelji. O izboru religiozne kulture u srednjim školama suodlučivali bi, zajedno s roditeljima, i učenici.

U dosadašnjim raspravama neki se pitaju zašto je potrebno u školu uvoditi vjersku kulturu kao poseban predmet, ako će vjerski sadržaji biti ugrađeni u različite školske predmete. O tom će pitanju trebati još mnogo raspravljati i pisati, jer se na nj može uvjerljivo odgovoriti tek kada se dobije uvid u konkretne sadržaje vjerske kulture ugrađene u pojedine predmete i u sadržaje vjerske kulture kao posebnog predmeta. Za sada bih spomenuo samo to da se uvođenjem vjerske kulture kao posebnog školskog predmeta izbjegava opasnost nesustavnog, jako djelomičnog i u sebi nedovoljno povezanog upoznavanja s važnim vjerskim sadržajima. O toj se opasnosti kao o velikom problemu u posljednje vrijeme

sam istaknuo u svom prilogu *Neka pitanja religioznog odgoja i obrazovanja*, u *Problemi suvremenog pristupa islamu*, Zbornik radova Drugog simpozija 1409/1989, Zagrebačka džamija, Zagreb, 1990, osobito str. 180–182.

12. O potrebi interdisciplinarne/transdisciplinarne i interkonfesionalne suradnje usp. isti, nav. dj., osobito str. 182–184.

raspravlja, na primjer, u Francuskoj gdje u javnim školama nema vjerske kulture („školskog“ vjeronauka) kao posebnog predmeta.

Taj bi izborni predmet bio *pretežno konfesionalnog tipa*, ali bi u dostatnoj mjeri bio i *interkonfesionalan* i *transkonfesionalan*. Drugim riječima, bila bi to suvremena vjerska kultura („školski vjeronauk“) katoličke, pravoslavne, muslimanske, židovske, evangeličke i drugih vjerskih denominacija, ali istodobno dijaloški i ekumenski otvorena pripadnicima svih vjera (religija) i svih svjetonazora.

Očito, i u vezi s vjerskom kulturom („vjeronaukom u školi“) kao posebnim izbornim školskim predmetom pred nas se postavljaju brojna *pitanja* i *zadaca*:

– Pitanje *naziva*: koji je naziv istodobno dovoljno razumljiv, nedvosmislen, „privlačan“, takav da ne dovodi u pitanje ne samo sadržaj nego i postojanje „župnog vjeronauka“?¹³

– *Specifičnost* školske vjerske kulture („školskog vjeronauka“): u odnosu prema religijskoj/religioznoj kulturi ugrađenoj u pojedine predmete, i u odnosu prema crkvenom/župnom vjeronauku (katehezi)?

– Potreba *interdisciplinarne* i *interkonfesionalne suradnje* u izradbi koncepcije programa, udžbenika i drugih medija te u praktičnom ostvarivanju takve vjerske kulture (takvog vjerskog odgoja i obrazovanja u školi).

– Potreba *školovanja* i *doškolovanja* dovoljno kvalificiranih nastavnika/vjeroučitelja za ostvarivanje takvog vjerskog odgoja i obrazovanja u školi.

O nekima od tih pitanja/zadaca bit će riječi u daljnjemu našem razmišljanju.

Vjeronauk u prostorijama osnovnih i srednjih škola (kao „eksperimentalna“ i prijelazna faza)

Neki mi kažu da sam pisanjem u „Glasu koncila“ mnoge isprovocirao, a u naše vjernike unio pomutnju, osobito naslovom „Vjeronauk u osnovnim i srednjim školama“ (Gk, 34/1990, str. 4). Kažu da nije pomoglo što sam već u prvoj rečenici napisao o čemu je zapravo riječ i što sam članak završio napomenom da o mnogim i vrlo složenim pitanjima u vezi s time treba *temeljito, hitno i djelotvorno raspraviti* pred početak i na početku nove vjeronaučne godine – osobito s pastoralnim djelatnicima i s roditeljima. Kažu da sam u vjernike unio pomutnju naročito zato jer oni, navodno, iz novina čitaju samo naslove te da su iz mojih napisa zaključili da roditelji više neće trebati djecu slati na župni vjeronauk kad će vjeronauk biti u školi.

Ne znam koliko je to sve točno. No, bez obzira na to, osobno mislim da smijemo i trebamo imati povjerenja u naše roditelje i ostale vjernike te im na prikladan način – osobito u izravnom razgovoru s njima na dobro pripremljenim susretima – protumačiti o čemu je riječ te ih potaknuti da donesu odluke u skladu sa svojom vjerničkom odgovornošću za cjelovit odgoj svoje djece.

Stoga bih ponovio ono najbitnije što sam o tome napisao u „Glasu koncila“, imajući u vidu, osim toga, najnoviju izjavu zagrebačkog nadbiskupa i predsjednika BKJ, kardinala

13. U dosadašnjim raspravama velik broj naših stručnjaka radije govori o „*religioznoj/vjerskoj kulturi*“, a većina biskupa o „*vjeronauku u školi*“. Međutim, svi se slažu da se o nazivu, koji nije nevažno pitanje, možemo kasnije dogovoriti, a da je sada najvažnije usmjeriti se na pitanje koncepcije i programa te konkretnih sadržaja i komunikacijskih pristupa toga posebnog školskog predmeta.

Franje Kuharića,¹⁴ te uvažavajući rezultate rada u III. timu na ovoj Školi u kojemu sudjelujem kao jedan od voditelja.

Od jeseni ove godine u Hrvatskoj će biti moguće održavati dosadašnji župni vjeronauk u školskim prostorijama za učenike osnovne i srednje škole. Riječ je o održavanju vjeronauka u školskim prostorijama u sklopu izvannastavne školske djelatnosti. Birali bi ga, dakle, učenici, odnosno roditelji učenika osnovne škole, koji to budu željeli. Škole će, prema uputama Hrvatskog ministarstva za prosvjetu i kulturu, trebati osigurati prikladan prostor i vrijeme, a Crkva i ostale vjerske zajednice trebati će se pobrinuti za vjeronaučni program, udžbenike i nastavnike (vjeroučitelje). Čini se da će se Crkva i ostale vjerske zajednice također morati pobrinuti – bar zasad, dok se ne poboljša gospodarsko stanje u Hrvatskoj – i za financiranje vjeronauka u školama.

Očito, nije riječ o tome da se ta mogućnost mora i može ostvariti u svim našim sredinama. Nitko nikome u tom pogledu ne bi trebao ništa naređivati, kako su se neki bili poštovali. Radi se zapravo o tome da se tamo gdje je to *potrebno* i *moguće* održava *dosadašnji župni vjeronauk* ili, što bi po mojem mišljenju bilo mnogo bolje, *jedan dio* toga vjeronauka u školskim prostorijama.

Trebat će, dakako, dobro razmisliti – zajedno s roditeljima, s nastavnicima i s upravnima škola – da li je i pod kojim je uvjetima to „*potrebno i moguće*” u konkretnim sredinama. To se pitanje, bar u nekim njegovim aspektima, može pojednostavljeno i ovako postaviti: Što se „*dobiva*”, a što se „*gubi*” ulaskom vjeronauka u školu (školske prostorije)?

Pritom valja uzeti u obzir da mnogi očekuju da će ulazak vjeronauka u školske prostore u velikoj mjeri pridonijeti promicanju duhovnih vrijednosti u odgoju i obrazovanju naše djece i naših mladih. Nadaju se da će se ulaskom svećenika i ostalih vjeroučitelja u zbornice i u razrede znatno pridonijeti kvaliteti odgoja i obrazovanja u našim školama. Žele, kako je to ne davno izrazila jedna sudionica mini-ankete u „Večernjem listu”, da vjeronauk u školi djeci i mladima pomogne steći „poštenje, dušu i srce”. Čini se da je takvo očekivanje bio jedan od glavnih motiva u zalaganju nekih najviših predstavnika crkvenih i državnih prosvjetnih vlasti da se u Hrvatskoj već ove godine omogući održavanje vjeronauka u školama. Oni, ali i znatan broj roditelja i voditelja župnih zajednica, osim toga, u takvom rješenju vide dragocjenu pomoć za redovito i kvalitetno održavanje vjeronauka u prostorno velikim župama s više škola i tamo gdje nema prikladnih vjeronaučnih dvorana.

Mnogi se, međutim, osjećaju zatečenima. Ne samo u svjetovnim nego i u crkvenim sredinama. Neki se nastavnici još ne osjećaju psihološki spremnima za susret s izrazito vjerskim sadržajima te za „normalan” susret sa svećenicima, časnim sestrama i drugim vjeroučiteljima u zbornici, razredu i drugim školskim prostorima. Neki od nastavnika i ostalih građana boje se da će se vjeronaukom u školi učenicima nasilno nametati određeni pogled na svijet i život. Neki se pak boje neželjenih podjela među učenicima, osobito u višekonfesionalnim i višenacionalnim sredinama. A neke je možda strah da će biti i velikih organizacijsko-tehničkih problema, na primjer u pronalaženju slobodnog vremena i prostora tijekom radnoga vremena u školi.

Zatečenima se osjećaju i mnogi iz crkvenih sredina, osobito neki voditelji crkvenih zajednica (župnici, vjeroučitelji i drugi pastoralni djelatnici). Gotovo se svi pitaju: Što se „*dobiva*” a što „*gubi*” seljenjem vjeronauka iz župne zajednice u školu? Ne postoji li opasnost da zanemarimo i olako izgubimo dragocjeno iskustvo župnog vjeronauka što

14. Usp. Franjo kardinal KUHARIĆ, *Poruka na početku vjeronaučne godine*, u *Glas koncila*, Zagreb, XXIX (846), br. 35, 2. 9. 1990, str. 3.

smo ga stekli tijekom posljednjih četrdeset godina? Naše specifično iskustvo iz kojega bi mogle i iz kojega žele ponešto naučiti i Crkve iz zapadnih europskih zemalja, koje posljednjih godina nastoje pronaći što bolju „ravnotežu“ između „školskog“ i „župnog“ vjeronauka. Mnogi se pak boje da imamo premalen broj vjeroučitelja sposobnih za kvalitetno vođenje vjeronauka u osnovnim i srednjim školama. Osim toga, nameće se i vrlo hitno pitanje o vjeronaučnom programu i o izboru najprikladnijih vjeronaučnih udžbenika za osmogodišnju školu. Isto se tako, i još više, postavlja pitanje o hitnoj izradbi vjeronaučnog programa i prikladnih udžbenika za srednju školu.

Neka su od spomenutih pitanja doista vrlo hitna. Na neka od njih pastoralni djelatnici moraju odgovoriti odmah, jer smo na početku nove vjeronaučne godine. U traženju što primjerenijih odgovora, osobno smatram potrebnim:

– S vjeronaukom treba normalno započeti kao i do sada, u župnim/crkvenim zajednicama (dok Ministarstvo prosvjete i kulture ne izda pismeni dokument o mogućnosti održavanja vjeronauka u školskim prostorijama).

– Kada Ministarstvo pismeno odobri spomenutu mogućnost (što se može očekivati u roku od desetak dana), smatram da bi bilo dobro početi što prije ostvarivati tu mogućnost u sredinama gdje je to doista potrebno (npr. tamo gdje nema prikladnih vjeronaučnih dvorana) i gdje je to moguće (ne samo u organizacijsko-tehničkom nego i u psihološkom smislu). Međutim, po mojem bi mišljenju bilo dobro, ako je ikako moguće, dio vjeronaučnih susreta zadržati u crkvenom prostoru (osobito onih koji izravnije uvode u „slavljenje“ i „činjenje“ vjere).

– U ostalim sredinama trebalo bi početi stvarati uvjete za uvođenje dijela vjeronauka u školu. Na primjer, uspostavljanjem odgovarajućih kontakata s upravom škole i s nastavnicima, razgovorima s roditeljima i ostalim pripadnicima crkvene zajednice, ponudom bar nekoliko susreta vjerskog sadržaja u školi, pozivanjem nastavnika i učenika na neke susrete u crkvenoj zajednici, i sl.

Tako bi u nas već ove školske godine mogla započeti „eksperimentalna“ prijelazna faza u uvođenju „vjerske kulture“ odnosno „školskog vjeronauka“ u naš odgojno-obrazovni školski sustav. To bi nam iskustvo, naime, bilo dragocjeno u koncipiranju i izradbi programa „vjerske kulture“ u školi („školskog vjeronauka“) kao posebnog predmeta.

Odnos župnog vjeronauka i školske vjerske kulture („školskog vjeronauka“)

Mogli bismo reći da je to pitanje, iako mnogi izričito to ne spominju, zapravo jedno od najdelikatnijih pitanja u cjelokupnoj problematici o kojoj je riječ. Zato je posve razumljivo da upravo na to pitanje treba usmjeriti glavninu daljnjih rasprava među stručnjacima te u razgovorima s onima kojih se to posebno tiče, osobito s voditeljima župnih zajednica, s vjeroučiteljima i s roditeljima. Ja bih ovdje iznio samo nekoliko tvrdnji o tom odnosu, koje ne bi trebale biti sporne:

1) Uvođenje vjerske kulture u školu kao posebnog predmeta ne smije dovesti u pitanje župni vjeronauk (župnu katehezu). Zato što se takvim vjeronaukom na poseban način ostvaruje spoznajno, doživljajno i djelatno uvođenje u vjeru i različite oblike života konkretne crkvene (župne) zajednice. Župna je zajednica (osobito u našim prilikama) – kako smo to već istaknuli – jedno od najprirodnijih mjesta gdje se vjera može učiti, slaviti i živjeti.

2) Župni vjeronauk i vjerska kultura kao poseban školski predmet (stanovit oblik „školskog vjeronauka“) trebaju biti u komplementarnom odnosu, tj. oni se trebaju međusobno dopunjavati.¹⁵

3) Uvođenjem vjerske kulture kao posebnog školskog predmeta („školskog“ vjeronauka) župni bi se vjeronauk „rasteretio“ mnogih sadržaja koji bi se mogli premjestiti u školu. Time bi se, među ostalim, sustavni vjerski odgoj i obrazovanje omogućio mnogo većem broju djece i mladih. To bi omogućila mnogo veća satnica i redovitost u tom odgoju i obrazovanju.

4) To bi bio poticaj da u razmjerno kratkom vremenu školujemo i doškolujemo velik broj kvalificiranih osoba, osobito vjernika laika, koji bi bili sposobni ne samo za vođenje satova vjerske kulture (vjeronauka) u školi nego i za različite oblike stručne suradnje u župnim zajednicama.

O školovanju i doškolovanju kateheta (vjeroučitelja) i nastavnika/profesora vjerske kulture

Što će biti s našim župnim (crkvenim) vjeronaukom (katehezom) i sa spomenutim oblicima vjerskog odgoja i obrazovanja (vjerske kulture) u školi, na poseban način ovisi o broju i kvaliteti naših kateheta/vjeroučitelja i budućih nastavnika/profesora vjerske kulture (eventualno školskog vjeronauka).

U svakom slučaju, uz pitanje prikladnih programa i udžbenika za župni i „školski“ vjeronauk (vjersku kulturu kao poseban školski predmet), najsloženije i najteže pitanje jest: Kako što prije znatno povećati broj dostatno osposobljenih kateheta za kvalitetno vođenje župnog vjeronauka i ostalih evangelizacijsko-katehetskih susreta, osobito s odraslima i s mladima, u sklopu raznolikog života i djelovanja naših konkretnih crkvenih zajednica? I pitanje: Kako povećati, odnosno kako školovati i doškolovati dovoljan broj kvalificiranih učitelja/profesora vjerske kulture kao posebnog školskog predmeta?

Koliko je to pitanje važno i hitno, može se uočiti iz činjenice da u Crkvi u Hrvata, koja broji oko 5 milijuna pripadnika, djeluje svega oko 3000 kateheta (vjeroučitelja): oko 2400 biskupijskih i redovničkih svećenika, oko 500 redovnica i manje od 100 vjernika laika. Radi usporedbe, spomenimo da u Milanskoj nadbiskupiji u Italiji, u kojoj također ima oko 5 milijuna katolika, djeluje preko 20000 kateheta (ima ih, dakle, sedam puta više nego u našoj Crkvi).

Jedan od glavnih razloga tako malenog broja vjeroučitelja u našoj Crkvi jest upravo u tome što se vjerski odgoj i obrazovanje posljednjih četrdeset godina u nas smio održavati samo u crkvenim zajednicama. Naime, vjeronauk su vodili samo svećenici i stanoviti broj redovnica, a vjernici laici u tom su pogledu ostali vrlo rijetke iznimke jer praktično nisu imali šanse za angažman u župnom vjeronauku (osobito zbog financijskih teškoća, zbog nedostatka vjeronaučnih dvorana i zbog nepovoljnog mentaliteta u župnim zajednicama). Posljedica pak nedostatnog broja kateheta jest velik broj župa bez sustavnog, redovitog i dovoljno kvalitetnog vjeronauka za djecu i mlade, te bez redovite i kvalitetne evangelizacije i kateheze za odrasle. Taj bi „začarani krug“ mnogo više morali imati pred očima oni koji ističu samo pozitivnu stranu našega dosadašnjeg župnog vjeronauka.

Želimo li, dakle, da se u nas znatno poveća broj kateheta i nastavnika za vjersku kul-

15. Dok je glavna svrha „župnog vjeronauka/kateheze“ inicijacija (uvođenje) u vjeru i život konkretne vjerničke zajednice, glavna bi svrha *školske vjerske kulture* (školskog vjeronauka) bilo *upoznavanje* različitih aspekata (doktrinarnog, slavljeničko-molitvenog, organizacijskog i dr.) *vlastite vjere*, ali i *stanovito upoznavanje drugih vjera (religija)*. To upoznavanje, dakako, ne bi smjelo biti samo racionalno-informativno, nego i *doživljajno*, pa čak u nekom smislu i *djelatno* (osobito ako je riječ o vlastitoj vjeri, odnosno o vlastitom religijsko-kulturalnom modelu mišljenja, osjećanja i življenja).

turu u školi, najprije je potrebno biti uvjeren da u nas treba znatno povećati opseg i kvalitetu vjerskog odgoja i obrazovanja. To praktično znači da ne bismo smjeli odbiti mogućnost da se velik dio vjerskog odgoja i obrazovanja, osim u crkvenim zajednicama, ostvaruje u školi. A to, drugim riječima, također znači da se trebamo odlučiti, usprkos mnogim teškoćama, za vrlo značajno mijenjanje ne samo crkvenog i školskog odgojno-obrazovnog sustava nego i mijenjanje sustava mnogih drugih vidova djelovanja naše Crkve i našega društva.

Ako smo u sebi pozitivno razriješili pitanje o potrebi mnogo većega broja kvalificiranih vjeroučitelja i nastavnika „školskog“ vjeronauka, onda ćemo sve učiniti da se u crkvenim zajednicama pronađu te duhovno pa i financijski podrže oni koji za to „zvanje“ pokazuju najviše sklonosti i nadarenosti. Posebno treba pomoći kandidatima za to zvanje, među kojima bi trebao biti i velik broj laika, da tijekom svoga studija stječu i razvijaju te kasnije trajno njeguju potrebne općeljudske, duhovne i stručne kvalitete.

Za vođenje vjeronauka i drugih oblika evangelizacijsko-katehetskih susreta u crkvenoj zajednici te vođenje satova vjerske kulture kao posebnog školskog predmeta, potrebno je tijekom studija u prvom redu steći dostatnu teološku naobrazbu. Takva se naobrazba u nas stječe, kako je poznato, na Katoličkom bogoslovnom fakultetu i na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu, na Teologiji u Splitu, na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu, na Visokoj bogoslovnoj školi u Rijeci, na Franjevačkoj visokoj bogosloviji u Makarskoj, na Vrhbosanskoj visokoj teološkoj školi te na Franjevačkoj bogosloviji u Sarajevu, te na institutima za teološku kulturu laika u Zagrebu, Splitu, Osijeku i Rijeci.

Međutim, najprikladnije naše učilište za školovanje i doškolovanje stručnih kateheta i budućih učitelja/profesora vjerske kulture („školskog“ vjeronauka) jest Katehetski institut u Zagrebu kao ustanova Katoličkog bogoslovnog fakulteta, koja je u tu svrhu na poseban način specijalizirana.

Na Institutu postoje različite mogućnosti studija: četverogodišnji redoviti studij koji završava diplomom visoke stručne spreme iz religiozne pedagogije i katehetskog pastoralala (rang fakulteta); dvogodišnji dodiplomski studij koji završava različitim diplomama, ovisno o prethodnom ili paralelnom teološkom ili nekom drugom višem ili visokom studiju; dvogodišnji postdiplomski studij koji završava magisterijem iz religiozne pedagogije i katehetike te doktoratom u suradnji s Bogoslovnim fakultetom.

Na Katehetskom institutu u Zagrebu mogući su različiti oblici studija i permanentne formacije u suradnji s različitim crkvenim i svjetovnim učilištima. Naprimjer, s Bogoslovnim fakultetom u Zagrebu i s drugim visokim teološkim školama u nas, s Filozofskim fakultetom u Zagrebu i sličnim svjetovnim učilištima, s institutima za teološku kulturu laika i drugim institutima. Za mnoge će biti zanimljiv i poticajan podatak da se, primjerice, nakon završenog filozofskog fakulteta, tijekom trogodišnjeg studija na institutu za teološku kulturu laika i paralelnog dvogodišnjeg studija na Katehetskom institutu može steći diploma visoke stručne spreme iz religiozne pedagogije i katehetskog pastoralala. Takvi se studenti, dakle, tim trogodišnjim dodiplomskim paralelnim studijem osposobljavaju za srednjoškolske profesore vjerske kulture i za stručne voditelje vjeronaučnih i drugih evangelizacijsko-katehetskih susreta u crkvenim zajednicama.¹⁶

16. O mogućnostima studija na Katehetskom institutu KBF-a u Zagrebu, v. u prilogu *Naš katehetski plan i program i osposobljavanje pastoralnih djelatnika za njegovo ostvarivanje*, u *Kateheza*, KSC, Zagreb, XI, 1-2/1989, osobito str. 133-136. – Detaljnije informacije o mogućnostima školovanja i doškolovanja na Katehetskom institutu KBF-a u Zagrebu mogu se dobiti u Tajništvu instituta (Zagreb, Kaptol 29, tel. 272-954).

Zaključio bih ovo razmišljanje o vjerskom odgoju i obrazovanju kao angažiranoj suodgovornosti za čovjeka – razumije se, kao našoj suodgovornosti za naše ljude, u sadašnjim i budućim našim prilikama – s nekoliko završnih misli.

Svjedoci smo i sudionici velikih, možda uistinu korjenitih preobrazbi u našoj Crkvi i u cjelokupnom našem društvu, na području vjerskog odgoja i obrazovanja na poseban način. Pred zanimljivim smo i velikim izazovima i šansama. Možda se u mnogom pogledu osjećamo nedovoljno spremnima, pa čak i uznemirenima. No, potrebno je da se ne predamo besperspektivnom jadikovanju. Osobito je važno da se ne iscrpljujemo u nedjelotvornom nadmudrivanju u analizi dosadašnje i sadašnje situacije te da ne upadnemo u na-past defetističkog okrivljivanja sebe i drugoga. Naprotiv, prijeko je potrebno da se s obnovljenom *vjerom, nadom i ljubavlju* zajednički usmjerimo na pronalaženje i ostvarivanje novih mogućnosti u promicanju korjenite preobrazbe vjerskog odgoja i obrazovanja u nas. Uostalom, svaki je autentičan odgoj i obrazovanje, posebno vjerski, zapravo čin VJERE, NADE i LJUBAVI.

OSVRT DR. BARIČEVIĆA NA DISKUSIJU NAKON PREDAVANJA

Drago mi je što je predavanje potaknulo obilnu i vrlo zanimljivu diskusiju. Namjerno nisam intervenirao ni iza jednog diskutanta. Radije sam pustio da nakon moga predavanja što više sudionika dođe do izražaja sa svojim doprinosima. Sada je vrijeme za odmor pa ne bih odgovarao na pitanja diskutanta niti bih ispravljao neka mišljenja koja bi to zaslužila, zato što se nadam da će se to moći učiniti, bar djelomično, tijekom našega daljnjeg plenarnog i tmskoga rada. No, ipak bih dao samo nekoliko primjedbi, odnosno napomena o onome što je izneseno u diskusiji:

– S nekim se diskutantima potpuno slažem, s nekima djelomično, a u nekih diskutanta ima vrlo problematičnih mišljenja i iznošenja netočnih podataka.

– Sa svim se diskutantima ipak slažem u tome što su pridonijeli temeljitijoj daljnjoj diskusiji.

– Na pitanje o tome što treba ove godine raditi s obzirom na eventualnu mogućnost da se dio župnog vjeronauka održava, tamo gdje je to potrebno i ostvarivo, u prostorijama osnovnih i srednjih škola, odgovorio bih ovako: o tome ćete odlučivati vi sa svojim župnim zajednicama (osobito s roditeljima) u dogovoru s upravama škola. Dakako, na temelju smjernica vaših biskupa.

– Potrebno je u raspravama o vrlo složenim pitanjima o kojima je riječ postupati promišljeno, strpljivo, hrabro i kreativno. To je isto tako, i još više, potrebno u odlučivanju i u djelovanju.